

till

Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1891.

Handlingar till frågan angående stadens möjliga rättsanspråk å Strömsborg samt herr Holms motion om nämnda holmes intagande i stadsplanen såsom öppen plats.

- I. Utdrag af beredningsutskottets protokoll för den 2 juli 1889 (sid. 1, 2).
- II. Herr Holms ofvannämnda motion (sidd. 2—4).
- III. Drätselnämndens första afdelnings yttrande (sidd. 4—17).

I.

Utdrag af protokollet, hållet hos Stockholms stadsfullmäktiges beredningsutskott den 2 juli 1889.

§ 1.

Med anledning däraf, att Stockholms stads byggnadsnämnd genom resolution af den 12 sistlidne juni, å hvilken resolution klagotiden utgår den 12 juli, bifallit en af lägenheten Strömsborgs egare gjord ansökning om tillstånd att å nämnda holme uppföra ett femvåningshus, hade af utskottets kansli åvägabragts en samling afskrifter af äldre handlingar rörande Strömsborg; och hade dessa handlingar antagits styrka, dels att förefintligheten af aldrig eftergifna förbehåll, gjorda af staden vid platsens första upplåtelse till enskild person, kunde för staden vara en anledning till besvär öfver byggnadsnämndens resolution, dels ock att staden vore i stånd att

på rättslig väg tillbörliga sig en stor del af holmen, såsom tillkommen genom olagliga utfyllningar.

Efter det kännedom tagits om handlingarna, gjorde sig inom utskottet den åsigt gällande, att, så vidt af desamma kunde slutas, staden i här förevarande fråga kunde hafva rättsanspråk att bevaka; vid hvilket förhållande och då det i sådant fall måste ankomma på drätselnämndens första afdelning att vidtaga härför nödiga åtgärder, afdelningens uppmärksamhet borde fästas på saken. Herr Almgren ville därvid tillika erinra, att § 85 i byggnadsordningen för Stockholms stad i hvarje händelse borde kunna åberopas för ett ingripande från stadens sida.

Sedan äfven drätselnämndens ordförande, herr Edelstam, hvilken inbjudits att bevista utskottets sammanträde, yttrat sig, fattade utskottet det enhälliga beslut, att handlingarna skulle öfverlemnas till drätselnämndens första afdelning med anmodan till afdelningen att tillse, huruvida med afseende på fastigheten Strömsborg stadens rätt blifvit för nära träd, samt vidtaga de åtgärder, hvartill afdelningen kunde finna sig befogad för att bevaka stadens rätt och bästa.

Enligt protokollet:

Vilh. Gyllensvärd.

II.

Till stadsfullmäktige!

På de besvär, byggmästaren J. Andersson i underdånighet anført öfver öfverståthållareembetets den 25 sistl. september meddelade utslag i mål angående bebyggande af tomten n:r 10, Strömsborg kallad, i kvarteret Riddarholmen inom Nikolai församling här i staden, har kungl. maj:t genom resolution den 28 sistl. februari förklarad byggmästaren Andersson berättigad att uppföra

dels en skjulbyggnad af trä, ämnad att löpa kring vestra delen af holmen i en halfcirkel och att afslutas med paviljonger af trä,

dels ock ett boningshus om fyra våningar i midtelpartiet och tre våningar i öfrigt, på sätt en till kungl. maj:t i målet ingifven, af professoren C. A. A. Grundström upprättad skiss utvisade, hvilket hus vore afsedt att uppföras å tomtens nordöstra del samt förses med en terrassformig utbyggnad mot nordost af en vånings

höjd och att intaga en areal af omkring 754,7 kvadratmeter (8,562 kvadratfot) eller nära en tredjedel af hela tomtarealen, som utgör 2,378 kvadratmeter (26,969 kvadratfot).

Att holmens bebyggande i den utsträckning, som sålunda medgifvits, skulle ur skönhetssynpunkt vara för hufvudstaden i hög grad menligt, lärer väl utan vidare ordande få anses uppenbart.

Emellertid torde något annat staden fullt värdigt medel att förhindra byggnadsarbetet näppeligen under nuvarande förhållanden återstå, än att holmen af staden förvärfvas; men detta lärer utan alltför stora kostnader för staden icke kunna åstadkommas med mindre, än att rätt till holmens expropriering vinnes, för hvilket ändamål åter kräves, att holmen indrages i stadsplanen såsom en för staden erforderlig allmän plats.

Såsom skäl för en sådan åtgärd borde med största fog kunna åberopas, *dels* att holmens läge midt i strömmen gör det högeligen önskvärdt att å holmen kunna bibehålla de trädplanteringar, hvilka f. n. förläna den ett synnerligen tilltalande utseende men som för en större byggnad, sådan som byggmästaren Andersson berättigats att där uppföra, skulle antingen fullständigt omintetgöras eller åtminstone af densamma till sin verkan undertryckas, *dels ock* behovet att åt hufvudstadens invånare för all framtid bevara en af dess under sommaren angenämaste tillflyktsorter i det fria, dess mera värd att taga vara på, som den omgifvande trakten är vanlottad i afseende å dylika platser och som hoppet om en sådan å den nedan i strömmen befintliga Helgeandsholmen numera genom statsmakternas beslut tillintetgjorts.

Dessa skäl för att å stadsplanen utlägga Strömsborgslunden såsom en allmän plats torde för visso icke vara underlägsna de skäl, på grund af hvilka i stadsplanen redan äro såsom allmänna upptagna åtskilliga områden såsom Tegnérslunden, Vanadislunden m. fl.

Den omständigheten, att holmen förklarades såsom allmän plats, borde naturligtvis icke förhindra att derstädes bibehålla eller uppföra sådana mindre byggnader, hvilka på intet sätt beröfvade holmen dess dekorativa karaktär.

I sammanhang med frågan om expropriation af holmen lärer lämpligen komma under utredning dels om verkligen, på sätt ryktet förmäler, någon del af holmen icke med eganderätt af holmens innehafvare besittes, dels ock om denne förvärfvat obestridlig rättighet för framtiden till den bro, som nu förenar holmen med den vester derom löpande jernvägsbron, frågor af stort inflytande vid åsättande af den löseskilling, som bör innehafvaren tillkomma.

Medels utläggande af en gångbro från Vasabron till holmen, en åtgärd

som står staden öppen men icke annan egare af holmen, skulle tillträdet till densamma högst väsentligt underlättas och dess värde dymedels i hög grad ökas, så att holmen i stadens ego lätteligen borde kunna lemna en ganska betydande afkomst; en omständighet, som naturligtvis icke bör lemnas utom räkningen, ehuru enligt mitt förmenande äfven utan dylik afkomst holmens förvärfvande af staden för vinnande af de syftsmål, som ofvan påpekats, väl torde låta sig försvaras, ja, är en bjudande nödvändighet.

På grund af hvad jag sålunda anfört vågar jag vördsamt hemställa,
 att det tillägg göres i stadsplanen, att därå upptages Strömsborg såsom allmän plats, och att i så fall beslutet där-
 om underställes kungl. maj:ts nådiga pröfning.

Stockholm den 26 april 1890.

G. B. A. HOLM.

III.

Till Stockholms stadsfullmäktiges beredningsutskott.

För yttrandes afgifvande har drätselnämndens första afdelning fått emottaga en af herr Holm hos herrar stadsfullmäktige väckt motion, »att det tillägg göres i stadsplanen, att därå upptages Strömsborg såsom allmän plats».

Vid besvarandet af denna remiss bör erinras, hurusom utskottet, efter det stadens byggnadsnämnd genom resolution den 12 juni 1889 bifallit en af Strömsborgs egare gjord ansökning om tillstånd att å holmen uppföra ett fem våningars hus, låtit med utdrag af protokollet för den 2 påföljande juli till afdelningen öfverlemna en å utskottets kansli sammanbragt samling afskrifter af äldre handlingar rörande Strömsborg med anmodan att tillse, huruvida med afseende å berörda lägenhet stadens rätt blifvit träd för nära, samt vidtaga de åtgärder, hvartill afdelningen kunde finna sig befogad för att bevaka stadens rätt och bästa. Då nu tillika motionären ifrågasatt, att i sammanhang med frågan om expropriation af holmen skulle komma under utredning, bland annat, om verkligen någon del af holmen icke med eganderätt af dess innehafvare besutes, anser sig afdelningen till en början böra

redogöra för resultatet af de undersökningar, som därom verkstälts, hvarvid må nämnas, att, sedan stadens ombudsman enligt afdelningens uppdrag inkommit med utlåtande i anledning af ofvan omförmälta från utskottet öfverlemnade handlingar, afdelningen erhållit ytterligare handlingar angående Strömsborg, hvilka jämväl legat till grund för följande framställning.

Uti en till öfverståthållaren och magistraten i Stockholm ställd skrift af den 17 september 1747 anhöll handelsmannen Berge Olofsson Ström såsom egare till det s. k. Rosenhaneska huset å Riddarholmen (generalstabens nuvarande hus) att för »anläggning af någon zirlig byggnad af sten» få med eganderätt till sig upplåtna de i Norrström gent emot ofvanberörda hus belägna klippor, hvarvid Ström anförde, hurusom genom ett sådant företag förutom den ringa nytta, han sjelf kunde däraf draga, åtskilliga med klipporna förenade olägenheter kunde förekommas samt jämväl stadens prydnad förbättras. Efter det ärendet remitterats till byggnings- och embetskollegium, hvilket i afgifvet memorial under vissa vilkor tillstyrkt ansökningen af skäl bland andra, att staden vunne den förmån, att å ifrågavarande plats en anständig och zirlig åbyggnad till stadens heder och prydnad blefve anlagd och uppförd, beslöt magistraten enligt resolution den 20 november 1747 att till Ström emot betingad köpeskillning 200 daler silfvermynt upplåta »till fri och egen grund ett stenskar och klippa, beläget uti Norrström och Mälaren, emellan Riddarholmen och Kungsholms nya brons östra ända, enligt stadsingeniören Petter Tillæi förrättade mätning och efter den däröfver uppgifne octanguläriske figur hållande uti bredderna på södra och norra sidorna med tvänne brutna linier af $19 \frac{1}{4}$ alnar hvardera tillsammans $38 \frac{1}{2}$ alnar samt uti längderna på östra och vestra sidorna äfven med tvänne brutna linier af $31 \frac{3}{4}$ alnar hvardera tillsammans $63 \frac{1}{2}$ alnar, hvilka linielängder, efter ofvannämnde figur trigonometric uträknade, area-liter i sig innefatta 2,944 quadratalnar; likväl med vilkor och uttryckligt förbehåll, att Ström på samma plats uppför en sådan åbyggnad, som dess inlemnade ritning och dessein utvisar, samt att han hvarken nu eller framdeles må deraf taga sig anledning att utom sitt alnetal påstå och prætendera någon rättighet till vattnet däromkring, hvarken medelst katsors anläggande på någondera sidan om grundet eller annan fiskredskap af hvad namn den vara måtte, därigenom strömfallet och farten hindras eller stadens notfiskare skulle kunna betagas nyttjandet af de dem tillständiga rättigheter och förmåner omkring detta grund».

Bevis öfver det upplåtna områdets storlek utfärdades därefter af Tillæus den 23 november 1747.

Friköpeskillingen erlades af Ström, och den föreslagna byggnaden blef af honom uppförd. Efter hans död 1762 innehades holmen af hans arfvingar, till dess

densamma den 1 juni 1780 såldes å offentlig auktion och för 682 rdr specie inropades af traktören Magnus Benedictius.

Den 25 oktober sistnämnda år aflät öfverståhållaren till magistraten en skrifvelse, däri till en början meddelades, hurusom han, på det egendomen Strömsborg, »som efter Ströms frånfälle de senare åren mycket förfallit, icke må med tiden förr eller senare af dess nuvarande eller framdeles blifvande egare dragas under en mera vidsträckt disposition än med stadens anseende samt det vid upplåtelsen påsyftade ändamålet af en behagelig utsigt från slottet och norrbroarne kan förenas», anbefallt stadsfiskalen »att vid den nu för händer varande lagfarten med detta stenskar, Strömsborg kalladt, innan fasta påkommer, lagligen påminna köparen om det vilkor, hvarmed detta stenskar af staden blifvit föryttradt, så att det onus, som vid egendomen låder, att likmätigt grunden till första upplåtelsen hålla egendomen städse väl bebyggd till stadens heder och prydnad, må bevakas och iakttagas». I samma skrifvelse uppdrog herr öfverståhållaren åt magistraten att, »i den händelse köparen icke tilltror sig att utan skada i längden med sådana vilkor kunna vid egendomen förblifva eller ock skulle vilja utvidga denna egendoms nyttjande och bruk till sådant, som å denna plats utan förfång af en god police icke kan tålas», erbjuda honom den lösen, han för egendomen utgifvit, hvarefter lösningstalan å stadens vägnar lagligen kunde och borde fullföljas.

I anledning häraf lät magistraten i banken insätta det af Benedictius utgifna köpeskillingsbelopp och utfärdade på stadsfiskalens ansökan stämning å Benedictius. Uti detta mål yrkades af stadsfiskalen, att Benedictius antingen måtte förbindas att vid makt hålla den på ifrågavarande skär till stadens prydnad uppförda byggnad och förbjudas densamma till vanprydnad för staden låta förfaras eller förändras, samt att till säkerhet därför inteckning måtte beviljas, eller ock åläggas att mot den nedsatta köpeskillingen skäret med åbyggnaden till staden afstå. Sedan emellertid Benedictius, som förmält sig icke hafva egt eller vid auktionen erhållit kännedom om de vilkor, hvarpå holmen ursprungligen blifvit upplåten, förklarar sin tanke vara icke att försämra utan tvärtom att förbättra och till prydnad underhålla denna egendom, hvarför han ock vore nöjd att ingå på de i magistratens resolution den 20 november 1747 innehållna vilkor, dock under förbehåll att densamma icke måtte sträckas längre än resolutionen utstakade, afstod stadsfiskalen för det dåvarande från den påstådda lösningsrätten, hvilken han dock i förmågo af kungl. brefvet den 8 juni 1630 staden förbehölle, i fall framdeles skulle finnas, att Benedictius eller någon efter honom blifvande egare eftersatte sin skyldighet, och begaf sig äfven ifrån den sökta inteckningen, med förbehåll att vilkoren i fastebrefvet måtte intagas. I dom den 29 november 1780 lät rådstufvurätten vid stads-

fiskalens frånträdande från sin talan bero, till följd hvaraf Benedictius skulle varda vid köpet bibehållen och ega att därå undfå laga fasta; »dock, på det staden för fullgörandet häraf må ega säkerhet och framdeles blifvande egare icke kunna förebära okunnighet, komma efter stadsfiskalens förbehåll att uti fastebrefvet införas de vilkor, som 1747 års resolution föreskrifver, nämligen att byggnaden skall förblifva sådan, som grosshandlaren Ströms till embets- och byggnadskollegium ingifna dessein och ritning utvisar, samt egaren hvarken nu eller framdeles taga sig anledning att utom sitt alnemål påstå och pretendera någon rättighet till vattnet däromkring, hvarken medelst katsors anläggande på någondera sidan om grundet eller annan fiskredskap af hvad namn det vara måtte, därigenom strömfallet och farten hindras eller stadens notfiskare kunde betagas nyttjandet af de dem tillständiga rättigheter och förmåner omkring detta grund, och att i annat fall staden i förmågo af kungl. brefvet den 8 juni 1630 förbehålles sin lösningsrätt».

Något fastebref, däri ofvanberörda vilkor kunnat inflyta, synes emellertid icke hafva för Benedictius utfärdats, men enligt anteckning i uppbudsprotokollet har extrakt angående tredje uppbudet utskrifvits.

Den 4 augusti 1793 aflät öfverståthållaren ånyo till magistraten en skrifvelse angående Strömsborg, däri till en början framhålles, hurusom holmen hotade med förfall, enär egaren oaktadt sitt åtagande år 1780 tid efter annan synbarligen åsidosatt de skyldigheter, därtill han enligt rådstufvurättens laga kraftvunna dom den 29 november sagda år vore efter eget begifvande förbunden, hvarjämte omförmäles, att magistraten den 18 juni 1790 förordnat, att sådant skulle behörigen beifras, men att detta saknat verkställighet och byggnadens tilltagande förfall fortfarit. I anledning häraf påmintes magistraten att antingen genom vidtagande af säkra mått och steg förmå egaren till byggnadens ofördröjligen iståndsättande eller ock befordra ofvanberörda utslag till behörig verkställighet samt egendomen med stadens medel inlösa och till något nyttigt ändamål använda. Sedan byggnings- och embetskollegium, efter remiss från magistraten, låtit hålla besigtning å holmen, hemställde kollegium, att stadsfiskalen måtte förordnas »att å stadens vägnar Benedictius tilltala för att i laga ordning tillhålla honom att de eftersatte reparationer och byggnadens fullkomliga iståndsättande till prydligt utseende med erforderlig skyndsamhet verkställa». Vid föredragning hos magistraten den 20 september 1793 bifölls kollegii framställning; men som rådstufvurättens civilprotokoll för 1793 förkommit, har någon upplysning ej kunnat vinnas, huruvida någon rättegång med anledning häraf blifvit anhängiggjord och, i händelse så varit fallit, om utgången däraf.

Den 4 maj 1796 försålde Benedictius Strömsborg till stallmästaren Lars Bergencreutz, som därå erhöi uppbud den 9 i samma månad, därvid Benedictii köpe-

bref företeddes såsom åtkomsthänding. Icke heller för Bergencreutz kan något fastebref återfinnas, men äfven för honom har extrakt angående tredje uppbudet utskrifvits.

Bergencreutz sålde sedermera egendomen den 11 juni 1814 till generalmajoren Carl Borgenstjerna, men detta köp har antagligen gått tillbaka, hvarefter egendomen den 28 februari 1815 köptes af öfverstelöjtnanten friherre Erik Conrad Uggla och hans hustru Eva Horn, hvilka aldrig sökte lagfart derå.

Genom köpebref den 31 maj 1815 sålde Eva Horn och friherre Ugglas förmyndare, F. A. Sköldberg, egendomen till guldarbetaren kaptenen Gustaf Folcker, för hvilken fastebref utfärdades den 5 mars 1817, utan att något vilkor om egendomens bebyggande däri finnes intaget. Åtkomsthändingen var endast uppbudsbeviset för Bergencreutz.

Folcker öfverlät den 7 mars 1817 fastigheten åt färgaren Anders Petersson, som därå erhöll fastebref den 28 september 1818, utan att något vilkor fästes vid besittningen.

Sedan fastigheten dels genom gifte och dels genom arf öfvergått å Anna Sofia Petersson, Anders Johan Petersson, fanjunkaren Gustaf Johan Hejligering och hans hustru, försålde dessa den 8 augusti 1842 egendomen till sockerbagarne Johan Magnus Sjögren och Anders Enros och deras hustrur, hvarefter, och sedan Sjögren den 19 februari 1846 inköpt Enros hälft, fastebref meddelades den 12 oktober 1847. Något vilkor i afseende å besittningsrätten finnes ej omnämndt vid dessa köp. Sedermera såldes egendomen år 1855 till enkefru H. C. Åvall och år 1856 till brukspatronen G. Bernhardt, som i sin ordning sålt den till byggmästaren J. Andersson, hvilken den 2 mars 1874 därå undfick fastebref. Såväl detta som de å nästföregående två köp utfärdade fastebref voro utan vilkor.

Beträffande arealen af Strömsborg samt de däröfver upprättade kartor och beskrifningar må här anföras följande. Den år 1747 till Ström upplåtna arealen utgjorde, på sätt här ofvan nämnts, 2,944 qv.-alnar (= 11,776 qv.-fot). Någon till denna upplåtelse hörande, af vederbörande stadsingeniör upprättad karta har ej kunnat anträffas, och, att döma af ordalagen i Tillæus ofvan oförmälta bevis om den upplåtna arealen, där det hänvisas till »den däröfver uppgifne octanguläriske figur», synes det sannolikast, att af honom någon karta icke uppgjorts. Uti den å stadsingeniörskontoret förvarade inbundna samling kartor, som benämnas »Nikolai-permen», förefinnes såsom sid. 21 och 22 ett kartblad, som uti den antagligen på 1850-talet skrifna förteckningen angifvits såsom en karta öfver Strömsborg. Denna karta, som varit vikt och gått sönder i vecken men sedermera hopklistrats med pappersrygg, upptager dels en ritning af en å en holme uppförd byggnad och dels en

dessein, utvisande en åttasidig regelbunden figur, hvilken enligt verkställd uträkning såväl i afseende å sidornas längd som ytinnehållets storlek motsvarar det enligt resolutionen den 20 november 1747 till Ström försålda område; och å planritningens midt finnes angifven en korsformig byggnad, uppenbarligen densamma, som vidstående ritning föreställer. På grund häraf och med hänsyn till åtskilliga andra omständigheter har den åsigt uttalats, att denna karta skulle vara den af Ström inlemnade ritning och dessein», hvarom ordas i nyssberörda resolution. Huru starka sannolikhetsskäl härför än må kunna anföras, lider dock kartan af den brist, att därå saknas hvarje anteckning såväl öfver hvad den skall föreställa som äfven öfver tiden för dess tillkomst.

»Strandkartepermen» i stadsingeniörskontorets arkiv innehåller såsom sid. 59 och 60 en den 24 augusti 1763 af stadsarkitekten J. E. Carlberg upprättad strandkarta öfver en del af Klara sjö, å hvilken karta Strömsborg finnes upptaget. Redan då har afvikelse egt rum från holmens reguljära form — om denna öfver hufvudtaget någonsin blifvit genomförd — och arealen synes vara större än den ursprungligen upplåtna.

Vidare förekommer i stadsingeniörskontorets arkiv en år 1796 upprättad karta öfver Strömsborg, till hvilken någon beskrifning eller designation ej kunnat anträffas. Holmens areal enligt denna karta utgör efter verkställd uträkning omkring 13,000 qv.-fot. Redan under de närmaste åren har densamma ytterligare förstörats. Området inom de ännu kvarstående träden, hvilka enligt uppgift i Elers' år 1800 tryckta arbete öfver Stockholm planterats af stallmästaren Bergencreutz, alltså under åren 1796 till 1800, och hvilka äfven efter stadsträdgårdsmästarens uppskattning skola hafva en ålder af ungefär 90 år, utgör nämligen omkring 14,700 qv.-fot.

Den, såvidt man känner, äldsta i behåll varande, i stadsingeniörskontorets konceptbok intagna designation öfver Strömsborg utfärdades den 12 augusti 1814 för generalmajoren Borgenstjerna. Arealen utgör enligt densamma 4,739 kvadratalnar (= 18,956 qv.-fot), hvilken areal återfinnes i alla därefter utfärdade designationer, nämligen af den 18 juli 1815, den 13 december 1817, den 20 september 1842, den 20 oktober 1855 och den 22 oktober 1873, den sist omnämnda utgifven för nuvarande egaren, byggmästaren Andersson. Holmens areal har alltså från tiden för upplåtelsen till år 1814 vuxit från 2,944 till 4,739 qv.-alnar, eller med 1,795 qv.-alnar (= 7,180 qv.-fot). Någon annan upplåtelse från stadens sida än den af år 1747 har dock icke återfunnits.

Äfven efter 1814 hafva vid Strömsborg utfyllningar verkstälts utöfver det område, som i den då utfärdade designationen angafs och sedermera bibehållits såsom det lagliga. Den till 1855 års designation hörande planritning upptager ett

område med påteckning »utfyllning utom tomtens gränslinier». Den 23 januari 1867 uppdrog drätselnämndens första afdelning på framställning af en sin ledamot åt stadens ombudsman att utreda, med hvad rätt stadens vatten vid Strömsborg på angifvet sätt inkräktades, äfvensom i sammanhang därmed i hvad mån utfyllning i sjön utom holmens rätta gränslinier egt rum. Till fullgörande af detta uppdrag, hvilket den 8 april 1868 något utvidgats, aflemnade ombudsmannen den 22 i sistnämnde månad och år en af vice ingeniören R. Brodin uppgjord planritning med beskrifning, hvaraf inhemtades, att vid skedd afmätning befunnits, att utom tomtens lagliga gränser blifvit å stadens vatten verkställda utfyllningar dels å östra sidan till en areal af 1,300 qv.-fot och dels på vestra sidan till en areal af 675 qv.-fot, äfvensom att å sistberörda sida vore anlagd en större badbassäng. I anledning häraf uppdrogs åt stadens ombudsman att vidtaga åtgärder för att till staden återvinna, hvad sålunda blifvit å stadens vatten inkräktadt, men, så vidt af ombudsmannens diarium kunnat utrönas, har detta afdelningens beslut icke gått i verkställighet. Äfven å den till 1873 års designation hörande tomtkarta upptagas utfyllningar utom gränslinien.

Efter det Strömsborg kommit i nuvarande egares hand, har holmen genom aftal med staden undergått en betydande reglering. År 1874 tillkännagaf byggmästaren Andersson hos drätselnämnden, att han ämnade omkring holmen anlägga en kajmur, samt hemstälde, huruvida icke staden skulle finna en reglering af holmens gränslinier vara med dess fördel förenlig. I anledning häraf tillstyrkte nämnden herrar stadsfullmäktige en dylik reglering på vilkor, som närmare inhemtats af beredningsutskottets utlåtande n:r 96 för 1874. Sedan frågan blifvit två särskilda gånger från stadsfullmäktige återremitterad samt utskottet i sitt utlåtande n:r 73 för 1875 framlagt en utredning rörande de vilkor, hvarpå holmen blifvit under äldre tider upplåten, förekom ärendet ånyo den 4 oktober 1875 hos stadsfullmäktige, hvilka då beslöto, att byte af mark å och invid holmen Strömsborg eller tomten n:r 10 i qv. Riddarholmen skulle emellan staden och byggmästaren Andersson ega rum på dett sätt, att staden af det vidliggande området afstode för att tilläggas omförmälta tomt en areal af 8,373 qv.-fot, emot det att byggmästaren Andersson *dels* till staden afträdde af nämnda tomt en areal af 360 qv.-fot, *dels* på sin bekostnad läte bortspränge berget söder om den sålunda bestämda nya gränslinien för tomten n:r 10 i kvarteret Riddarholmen till en fots och norr om samma gränslinie till tre fots djup under Mälarens antagna lägsta vattenyta samt försåge hela holmen med kaj af huggen granit, allt inom 1878 års slut, *dels* skriftligen förbunde sig och blifvande egare af holmen Strömsborg att icke därstädes inrätta någon fabrik eller

annan därmed jämförlig anläggning, dels slutligen medgåfve, att sistberörda förbindelse finge utan hans vidare hörande intecknas i egendomen.

I öfverensstämmelse med detta stadsfullmäktiges beslut uppgjordes emellan drätselnämnden och byggmästaren Andersson den 29 december 1875 byteskontrakt, däri intogos de af stadsfullmäktige bestämda vilkor, hvaraf det angående tomtens bebyggande sedermera intecknats; och sedan genom i laga ordning verkställd styckning gränslinierna för tomten n:r 10 i kvarteret Riddarholmen blifvit bestämda, erhöll byggmästaren Andersson den 28 maj 1877 lagfart å de genom bytet honom tillagda områden, hvarefter han inom den i kontraktet föreskrifna tiden verkställde de enligt aftalet honom åliggande arbeten å och invid holmen.

Vill man med ledning af nu lemnade redogörelse söka bedöma, huruvida med afseende å holmen Strömsborg stadens rätt blifvit träd för nära, torde först och främst betydelsen af de vid 1747 års upplåtelse fästade vilkor böra komma i betraktande. Det första af dessa vilkor ålägger Ström att på platsen uppföra en sådan åbyggnad, som dess inlemnade ritning och dessein utvisar. Ser man på de omständigheter, hvarunder upplåtelsen försiggått, finner man lätt, att detta vilkor tillkommit till säkerhet därför, att holmen i enskild persons hand icke blefve ligande öde i samma skick som tillförne utan erhöle ett för staden mera prydligt utseende, och då den af Ström föreslagna byggnaden ansetts för sådant ändamål lämplig, stadgades dess uppförande såsom vilkor för upplåtelsen. Föreskriften här om kan alltså enligt afdelningens mening icke innefatta någon med kraft af servitut för blifvande egare förbindande skyldighet att ej bebygga holmen med någon större byggnad än den i 1747 års upplåtelse omförmälta. De förhandlingar, som i anledning af detta vilkor förekommit år 1780, kunna icke gifva detsamma en vidsträcktare betydelse än det från början innehaft. Orsaken till dess framdragande, var den, att åbyggnaden å holmen förfallit, och att man med stöd af upplåtelsebrefvet ville hafva egaren ålagd att iståndsätta och ordentligt underhålla byggnaden. Den omständighet, att vilkoret i rådstufvurättens dom den 29 november 1780 erhållit den från 1747 års resolution något afvikande och af frågans läge år 1780 påkallade lydelsen, »att byggnaden skall förblifva» sådan, som Ströms ingifna dessein och ritning utvisade, innebär endast ett fastslående af egarens underhållsskyldighet och kan så mycket mindre tolkas såsom ett servitut i afseende å egendomens bebyggande, som Benedictius åtagande att underkasta sig vilkoren i upplåtelsebrefvet,

vid hvilket åtagande rådstufvurätten låtit bero, skett med det uttryckliga förbehåll, att berörda vilkor icke måtte sträckas längre, än resolutionen utstakade.

Det senare, i 1747 års resolution innehållna vilkoret, som i alldeles samma form upprepats i 1780 års dom, lärer, om det läses i sitt sammanhang, icke kunna tydas annorlunda än såsom ett förbud mot fiskeverks inrättande eller fiskredskaps utläggande kring holmen. Genom att lösrycka den första hälften af detta vilkor eller orden, »att egaren hvarken nu eller framdeles finge taga sig anledning att påstå någon rättighet till vattnet kring holmen», har man sökt däri inlägga ett förbud mot utfyllning öfver det bestämda måttet, men, då äfven utan särskildt förbud dylik rättighet för egaren saknades, synes en sådan tolkning, hvilken skulle göra hela vilkoret öfverflödigt, icke kunna godkännas. Det må äfven anmärkas, att, på sätt ofvan är nämndt, utfyllning öfver det upplåttna området sannolikt skett redan före 1780, utan att man i anledning däraf i den då anhängiga rättegången åberopat det senare vilkoret i upplåtelsebrefvet.

I samband med frågan om nu afhandlade vilkor bör äfven den staden i 1780 års dom bibehållna lösningsrätt i förmågo af kungl. brefvet den 8 juni 1630 tagas i betraktande. Omförmälta kungl. bref, hvilket till beredningsutskottets år 1875 afgifna redogörelse för Strömsborgs äldre historia icke kunnat anträffas, har nu tillrättaskaffats och lyder, som följer:

»Vi Gustaf Adolf etc. göre veterligt, att efter vi förnimma, det en part i vår stad Stockholm, som hafva de förnämsta och lägligaste platser inne, särdeles östan till, där staden borde vara sirligast och bäst bebyggd både till nytta och prydnad, hafva där, somliga korsvirkeshus och bodar, somliga snöpliga och små stenhuss och en del alldeles lediga och öde; och vi dock vilja, det de skola bebyggas staden till ära och prydnad; hvarför och på det samma platser och tomter måtte blifva så förbyggda som sig bör och lägenheten medgifver och kräfver, äro vi förorsakade vordne till att låta göra den order, att, så framt de, som merbemälta platser innehafva, antingen icke förmå eller vilja dem förbygga till en viss föresagd dag, då skola våra borgmästare och råd darsammastädes hafva makt och tillstånd, efter som vi ock i detta vårt brefs kraft dem fullmakt gifva, att låta oväldige män värdera deras åbyggnad och tomter, om de sjelfegande äro, och sedan låta den, som dem på behörigt och bästa sätt förbygga vilja, gifva egarne så många penningar, som de blifva värderade för; och skall vår ståthållare häröfver exequera, så lagande, att med dessa byggnader icke må någon försummelse företagas; men höra tomterna staden till, då må dem gifvas lediga stadens platser och tomter igen, om de till äro. Der hvar och en som etc.»

Enligt afdelningens åsigt lärer den lösningsrätt, hvarom i detta kungl. bref

förmäles, efter det 1734 års lag trädt i kraft, icke kunna tillämpas i fråga om tomter, hvilka med full eganderätt tillhöra enskilda personer, då nämnda lag bland de däri upptagna lösningrätter ej har något att förmäla om en sådan rätt. Det förhållande, att berörda bref åberopats uti en år 1780 meddelad dom, gifver detsamma icke någon större giltighet. Och äfven om detta bref ännu vore gällande, har detsamma uppenbarligen tillkommit för att hindra, att tomter blifva liggande öde eller dåligt bebyggda, i hvilket syfte det jämväl anförts i 1780 års dom. Näppligen torde det däremot låta sig göra att med stöd af detta bref förekomma uppförandet af en byggnad, som af flere eller färre anses ega det fel att vara för stor för tomten.

Afdelningen finner alltså hvarken de i 1747 års upplåtelsebref stadgade och i 1780 års dom omförmälta vilkor eller bestämmelserna i kungl. brefvet den 8 juni 1630 föranleda därtill, att vid domstol någon talan i fråga om sättet för holmen Strömsborgs bebyggande eller om dess inlösande för stadens räkning skulle med framgång kunna föras mot holmens nuvarande egare.

Återstår ännu frågan, huruvida icke någon del af holmens område kan till staden återvinnas. Såsom förut är nämndt, har holmens areal från 1747 till 1814 ökats med 1,795 qv.-alnar eller 7,180 qv.-fot, utan att under denna tid någon ny upplåtelse, så vidt känt är, förefinnes; detta dock under förutsättning att hela den ursprungligen upplåtna regelbundna oktangulära figuren faller inom holmens år 1814 kartlagda gränslinier, hvilka vid senare mätningar ansetts såsom de lagliga. Om man emellertid, utgående från det antagandet att byggnaden legat midt på det upplåtna området, med ledning af ofvan omförmälta i stadsingeniörskontoret anträffade »ritning och dessein» inlägger berörda områdes gränslinier å 1814 års planritning, finner man, att den regelbundna figuren på östra sidan med ett icke obetydligt område öfverskjuter gränserna för den år 1814 kartlagda arealen. Uppdrager man vidare å samma ritning holmens nuvarande ovala gränslinie, visar sig, att den regelbundna figuren skjuter utom äfven denna linie med ett litet område rakt i öster och en icke obetydlig remsa i nordost. Den areal, som på en karta af nu angifna beskaffenhet ligger emellan den regelbundna figurens gränser och gränslinierna för 1814 års planritning, har med frånseende från de af byggmästaren Andersson år 1875 till staden afträdde områden uträknats till 700 qv.-meter (= 7,943 qv.-fot).

En förutsättning för återvinnningstalan synes vara den, att staden kan öfver det upplåtna området förete en karta till utredning om, hvarest detsamma haft sitt läge. Den enda handling, som i detta afseende skulle kunna ifrågakomma, är ofvan nämnda å stadsingeniörskontoret förefintliga ritning och dessein. Afdelningen

föreställer sig dock, att denna hvarje påskrift saknande handling icke lär kunna af domstol anses såsom tillräckligt bevis härför och ser fördenskull redan i nu anförda omständighet ett hinder för att genom rättegång kunna återvinna någon del af Strömsborgs egor.

Men det hufvudsakliga hindret mot framgången af en dylik rättegång synes afdelningen ligga i den år 1875 emellan staden och holmens nuvarande egare träffade uppgörelse, hvarigenom staden med afseende å dess möjligen berättigade anspråk på den del af holmen, hvartill egaren icke kan visa sig hafva erhållit laglig upplåtelse från staden, kommit i en helt annan ställning än före aftalets ingående. Vid den utredning, som före ärendets afgörande år 1875 af beredningsutskottet verkställdes, förelåg och åberopades äfven 1747 års upplåtelsesresolution å Strömsborg; och då denna handling vid berörda tillfälle icke gifvit anledning till något anspråk från stadens sida, torde holmens egare vara berättigad att anse det ingångna aftalet, hvarigenom väsentliga förpligtelser honom ålagts, hvilka ock i tillit till öfverenskommelsens helgd af honom fullgjorts, såsom en slutlig uppgörelse emellan de särskilde egarne angående deras ömsesidiga anspråk beträffande egande- och dispositionsrätten till den fasta egendom, hvilkens gränser genom aftalet skulle regleras. Härtill kommer, att en återvinningstalan, grundad på förutnämnda »ritning och dessein», skulle i dubbelt afseende medföra en rubbning i 1875 års kontrakt. Å ena sidan är den kaj, som nuvarande egaren enligt aftalet med staden uppfört, å två särskilda mindre sträckor anlagd å det område, om hvars återvinnande skulle blifva fråga, och å andra sidan skulle från egaren kunna framställas anspråk på tvänne särskilda områden utom den gränslinie, hvilkens fastslående för all framtid åsyftades genom 1875 års aftal.

I anledning af den verkställda utredningens resultat har fördenskull afdelningen för sin del beslutit, att någon talan om återvinning af mark från Strömsborg icke skall mot dess egare anställas.

Innan afdelningen går att yttra sig öfver herr Holms motion, bör ännu en utredning framläggas, hvilken jämväl blifvit af motionären ifrågasatt, nämligen huruvida egaren af Strömsborg kan vara lagligen berättigad att bibehålla den bro, som förenar holmen med stadens gångbro mellan Riddarholmen och Tegelbacken.

Uti den underdåniga ansökan, hvori grosshandlanden A. W. Frestadius begärde koncession å sistberörda gångbro, anhöll han äfven om tillstånd att från densamma få anlägga en mindre sådan till den i Norrström strax öster om bron va-

rande egendomen Strömsborg och därifrån medelst anbringande af en flottbro under jernvägsbron bereda kommunikation till en i närheten däraf möjligen blifvande badinrättning, då sådan komme till stånd. Sedan stadsfullmäktige anmodats afgifva yttrande öfver denna ansökan, förklarade fullmäktige den 25 april 1867, att de för sin del icke hade något att invända mot bifall till den underdåniga ansökningen att få utmed östra sidan af jernvägsbron anlägga en gångbro på det sätt och med de vilkor samma ansökning innehöle. Den 3 maj 1867 beviljade kungl. maj:t ansökningen, dock att, hvad beträffade den mindre gångbron emellan jernvägsbron och Strömsborg, densammas anläggning medgafs endast under vilkor, att sökanden styrkt sig hafva tillstånd därtill af egaren till Strömsborg. Huruvida något skriftligt aftal härom upprättats, har icke kunnat utrönas, men ett faktum är, att den mindre gångbron anlagts på bekostnad af dåvarande egaren till Strömsborg; och att sådant skett åtminstone efter muntlig öfverenskommelse med egarne till gångbron utmed jernvägen, är så mycket antagligare, som det ju måste ligga i desses intresse, att en dylik mindre bro kom till stånd, emedan därigenom trafiken på den större bron måste ökas och högre inkomst således beredas egarne af densamma. Förhållandet har också fortfarande bibehållits oförändradt, äfven sedan staden enligt kontrakt den 29 maj 1883 blifvit egare af gångbron emellan Riddarholmen och Tegelbacken. I detta kontrakt har staden visserligen icke iklädt sig några förbindelser gent emot egaren till Strömsborg beträffande bron emellan denna holme och jernvägsbron, men då staden såsom egare till det vattendrag, öfver hvilket denna bro är lagd, jämlikt stadsfullmäktiges ofvan åberopade beslut den 25 april 1867 medgifvit brons anläggande, synes detta medgifvande böra respekteras af staden jämväl i dess egenskap af egare till den större gångbron, äfven om någon särskild förpligtelse i sådant afseende icke ålagts staden i kontraktet om brons öfvertagande af staden, och detta så mycket hellre, som Strömsborg såsom tomt upptages i stadens tomtböcker och staden följaktligen icke torde vara berättigad att förbjuda användandet af den kommunikationsväg, som i behörig ordning åvägabragts emellan nämnda tomt och den större gångbron, hvilken numera af staden upplåtits till allmänt begagnande.

Till bedömande af herr Holms motion torde till en början böra meddelas, att tomten n:r 10 efter 1810 års nummerordning i kvarteret Riddarholmen inom Nikolai församling, Strömsborg kallad, innehåller i areal 2,377,3 qv.-meter (26,969 qv.-fot), hvaraf det tillämnade boningshuset upptager omkring 754,7 qv.-meter (8,562 qv.-fot) och den terrassformiga utbyggnaden omkring 145 qv.-meter (1,645 qv.-fot). Taxerings-

värdet utgör 91,400 kronor, de nuvarande åbyggnaderna äro brandförsäkrade för 25,000 kronor, och årliga hyresafkastningen uppgår till 6,400 kronor.

Beträffande stadsplaners uppgörande föreskrifves i byggnadsstadgan för rikets städer § 12 mom. 1, att stadsplan bör så uppgöras, att han på en gång motsvarar rörelsens behof af utrymme och bekvämlighet, sundhetens fordran på ljus och frisk luft, önskligheten af största möjliga trygghet mot mera utbredda eldsolyckor samt skönhetssinnets anspråk på fritt utrymme, omväxling och prydlighet. Då det torde ligga i öppen dag, att ifrågavarande tomts utläggande till öppen plats ej fordras för rörelsens behof och ej heller betingas af sundhetens fordringar eller hänsynen till eldsolyckor, återstår således det sista skälet, det estetiska. Att afgöra, huruvida denna synpunkt i och för sig kräfver holmens anordnande till öppen plats, synes ytterst vanskligt, och afdelningen anser sig icke behöfva uttala något om-döme i denna fråga, hvilkens besvarande beror på hvars och ens smak. Blott så mycket må erinras, att det torde vara högst tvifvelaktigt, om kungl. maj:t, som vid pröfning af det nu tillåtna byggnadsföretaget funnit de estetiska hänsynen ej utgöra hinder därför, skall kunna anse samma hänsyn nog starka för fastställande af ett beslut om holmens intagande i stadsplanen såsom öppen plats, därest ett dylikt beslut, en gång fattadt, blefve af holmens egare, såsom kränkande hans rätt, draget under kungl. maj:ts skärskådande.

Oafsedt huru härmed än må förhålla sig, anser afdelningen emellertid den kostnad, som för holmens förvärfvande skulle krävas, alltför stor i jämförelse med det ändamål, som därmed skulle vinnas. Berörda kostnad torde, om den, hvilket synes sannolikt, beräknas i förhållande till afkastningen efter fullbordandet af de byggnader, egaren erhållit tillstånd att uppföra, blifva ganska betydande och troligen komma att öfverstiga nuvarande taxeringsvärdet. I afseende å kostnadsfrågan bör jämväl framhållas, att, därest holmen får medelst expropriation förvärfvas för utläggning till öppen plats, det icke låter sig göra att, på sätt motionären ifrågasatt, »därstädes bibehålla eller uppföra sådana mindre byggnader, hvilka på intet sätt beröfvade holmen dess dekorativa karaktär», och hvarigenom äfvensom genom andra af motionären antydda anordningar holmen »lätteligen borde kunna lemna en ganska betydande afkomst». Genom dylika åtgärder från stadens sida skulle nämligen egaren eller hans rättsinnehafvare kunna blifva i tillfälle att begagna den i kungl. förordningen angående jords och lägenhets afstående för allmänt behof den 14 april 1866, § 29, stadgade återlösningsrätt till egendom, som icke varder för uppgifvet ändamål använd. Man torde alltså vid frågans afgörande böra utgå från den förutsättning, att holmen i stadens hand icke skulle lemna någon afkastning på ett förmodligen ganska högt inköpspris.

På grund af hvad sålunda andragits, anser afdelningen herr Holms förevarande motion icke böra föranleda vidare åtgärd från herrar stadsfullmäktiges sida.

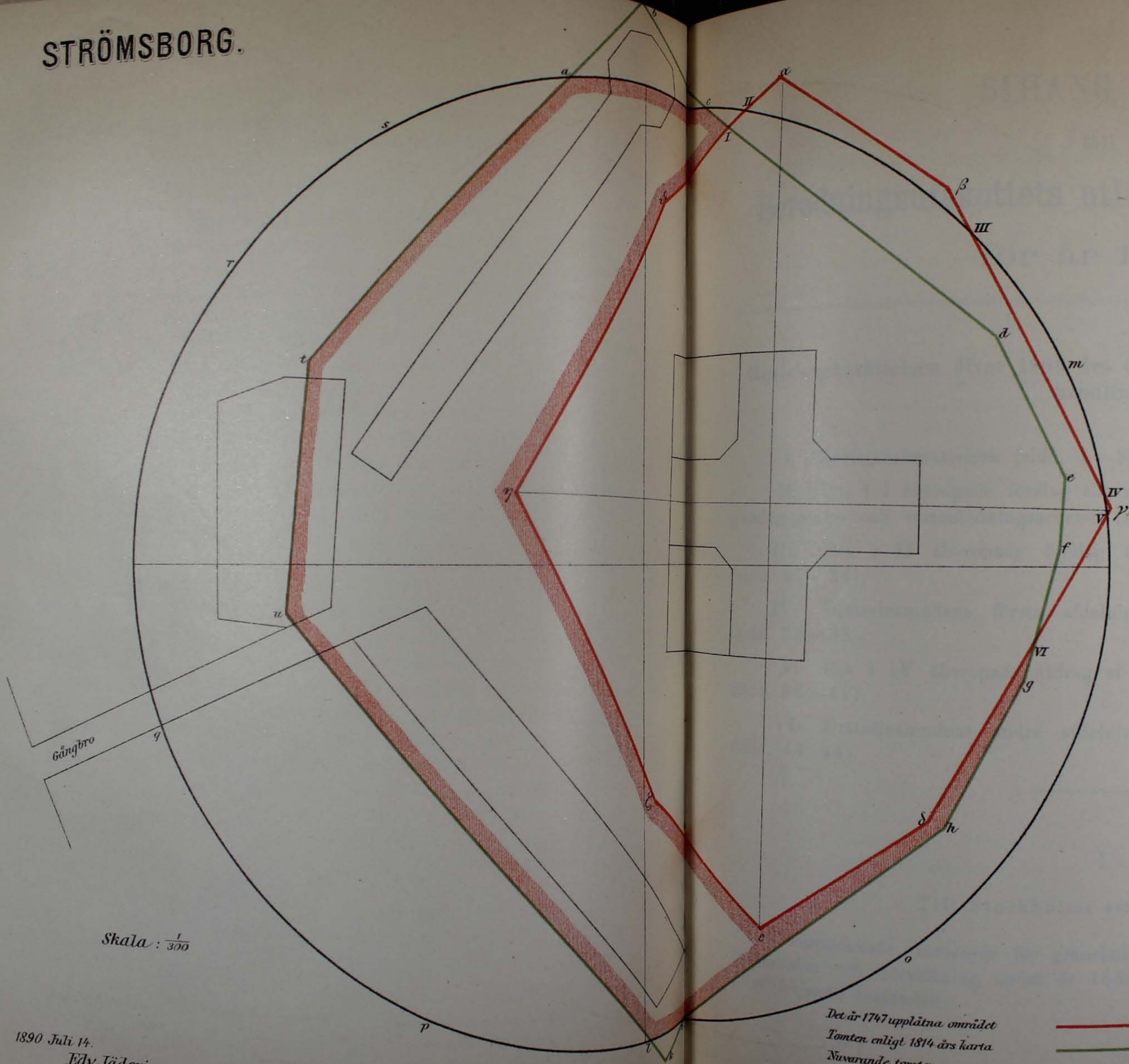
Stockholm den 9 december 1890.

På afdelningens vägnar:

WILH. WALLDÉN.

Emil Kinander.

STRÖMSBORG.

Skala : $\frac{1}{300}$

1890 Juli 14.
Edv. Jäderin.

Gen. Stads. Lit. Anst.

Det år 1747 upplättna området
Tomten enligt 1814 års karta
Nuvarande tomten
Det område, hvarj upplätelse ej visats

	Yinnchäll = 11776 □ fot = 1088 □ meter
	" 18956 " 1671 "
	" 26969 " 2377 "
	" 7943 " 700 "